

**Πηγή:** ΤΑ ΝΕΑ ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ **Σελ.:** 1,13-15 **Ημερομηνία έκδοσης:** 23-02-2019  
**Επιφάνεια:** 2977.62 cm<sup>2</sup> **Αρθρογράφος:** **Κυκλοφορία:** 24590  
**Θέματα:** ΙΟΒΕ



## ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΕΙΛΕΙΤΑΙ ΜΕ ΑΦΑΝΙΣΜΟ

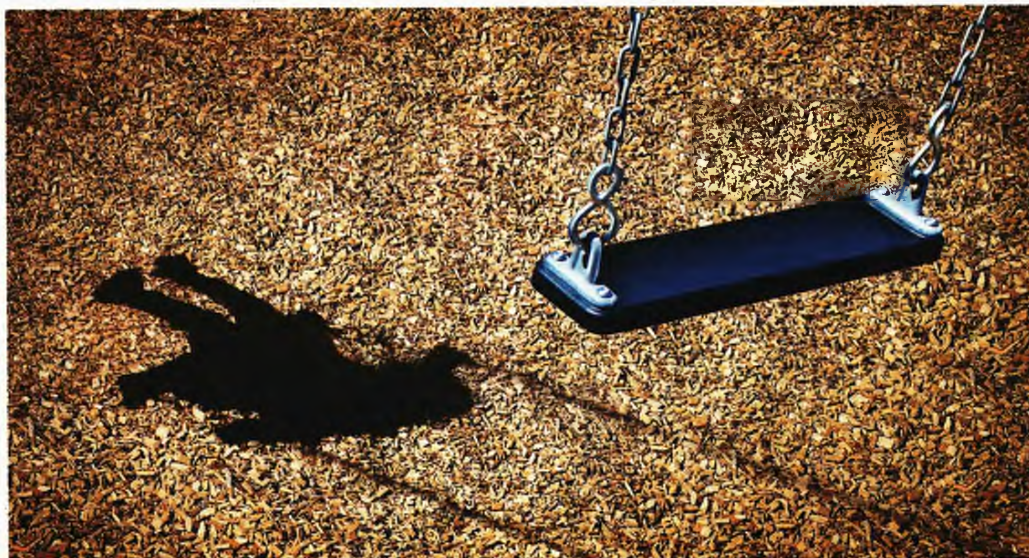
ΝΙΚΟΣ ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ • ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ  
• ΜΑΡΝΥ ΠΑΠΑΜΑΤΘΑΙΟΥ

Σ. 13-15



# ΕΡΕΥΝΑ Η «ΒΟΜΒΑ» ΤΟΥ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΥ

Ποια θα είναι η πληθυσμιακή σύσταση της χώρας μας σε λίγα χρόνια και πώς αυτό επηρεάζει την εκπαίδευση, την οικονομία, το Ασφαλιστικό αλλά και την αγορά εργασίας; «ΤΑ ΝΕΑ» ανοίγουν τον φάκελο του δημογραφικού προβλήματος και δίνουν τον λόγο στους ειδικούς, οι οποίοι αναδεικνύουν την ανάγκη για λήψη άμεσων μέτρων



## ΜΙΑ ΑΟΡΑΤΗ ΑΠΕΙΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

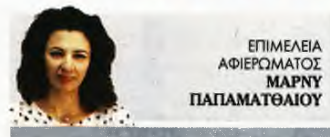


Εκπαίδευση, Ασφαλιστικό, αγορά εργασίας. Οι επιπτώσεις του δημογραφικού προβλήματος, που μαστίζει ολοκληρη την Ευρώπη, στη χώρα μας αναμένονται καταλυτικές. Οι αριθμοί δίνουν την εικόνα του προβλήματος.

Στο ένα εκατομμύριο αναμένεται να πέσει ο αριθμός των μαθητών μέχρι το 2035 (από 1,5 εκατ. που ήταν το 2008), μείωση δηλαδή του αριθμού τους κατά 30%.

Οι γεννήσεις «έπεσαν» από 118.000 το 2008 σε 88,5 χιλιάδες το 2017.

Περισσότεροι από 90 χιλιάδες αλλοδαποί μαθητές έφυγαν από τη χώρα μετά την έναρξη της κρίσης. Σχεδόν μία στις τρεις γεννήσεις στη χώρα μας πραγματοποιείται από γυναίκες ηλικίας 30-34 ετών και μία στις τέσσερις από γυναίκες ηλικίας 35-39 ετών. Ο αριθμός των σχολείων αναμένεται να μειωθεί κατά 30% τα επόμενα χρόνια και ο αριθμός των εκπαιδευτικών κατά 38,7%.



ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΦΙΕΡΑΦΙΟΤΗΣ ΜΑΡΦΥ ΠΑΠΑΜΑΤΘΑΙΟΥ

Ο αριθμός αποφοίτων λυκείου από το 2018 αναμένεται να είναι μικρότερος από τον σημερινό εισακτέων στα πανεπιστήμια. Τα εργατικό δυναμικό της χώρας μειώνεται διαρκώς και έχει φτάσει τα 4 εκατ. 740 χιλιάδες άτομα κατά μέσο όρο στο ενδεκάμηνο Ιανουαρίου - Νοεμβρίου του 2018.

Η αναντιστοιχία της ανώτατης εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας είναι πιθανόν να ενταθεί, εξέλξει που ενδέχεται να οδηγήσει σε συνέχιση της εξωτερικής μετανάστευσης νέων και νέα επιδείνωση των δημογραφικών δεδομέ-

νων της χώρας. Το θέμα δεν αποτελεί μόνο ελληνικό πρόβλημα, καθώς οι μεγάλες «δυνάμεις» της ΕΕ έχουν επίσης χαθεί στην άβυσσο των δημογραφικών αριθμών, με πρώτη απ' αυτές τη Γερμανία. Πρόσφατα, δε, ο ευρωσκεπτικιστής Βίκτορ Ορμπαν, που έχει κάνει σαφές ότι δεν ανέχεται τη λύση της αύξησης των νέων μέσω της ενσωμάτωσης των μεταναστών στη χώρα του, ανακοίνωσε ότι Ουγγαρία απαλλάσσει από τον φόρο εισοδήματος για όλη τη διάρκεια της ζωής τους τις γυναίκες που φέρνουν στον κόσμο τέσσερα ή περισσότερα παιδιά, ενώ παράλληλα θα επιδοτούνται με σειρά ελαφρύνσεων οι οικογένειες με τρία ή περισσότερα παιδιά.

Ο κώδικας του κινδύνου χτυπάει στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, με τη χώρα μας την κόκκινη ζώνη, καθώς το πρόβλημα έχουν μεγεθύνει η μαζική φυγή νέων σε αναπαραγωγική ηλικία και το brain drain.

Στην Ελλάδα κτύπησε πρόσφατα τον συναγερμό για το δημογραφικό πρόβλημα το **Ιδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE)** με μεγάλη έρευνα του για το θέμα. Ακολούθησαν όμως και άλλες μεγάλες σχετικές έρευνες, όπως η πρόσφατη της διαΝΕΟσις που ερεύνησε το κοινωνικό κομμάτι της μείωσης των γεννήσεων. Στην έρευνά του το **IOBE** πρότεινε σε όλους τους τόνους να υιοθετηθεί εθνική στρατηγική για το θέμα από την Ελλάδα και αναδειχθεί το δημογραφικό πρόβλημα σε απόλυτη προτεραιότητα για τις επόμενες κυβερνήσεις. Τι σημαίνουν όλα αυτά από εκπαιδευτικής, κοινωνικής, οικονομικής αλλά και γεωπολιτικής άποψης; «ΤΑ ΝΕΑ» ανοίγουν τον φάκελο του δημογραφικού δίνοντας τον λόγο στους ειδικούς, οι οποίοι θα προσπαθήσουν να μας διαφωτίσουν με σειρά άρθρων τους που θα συνεχιστούν τις επόμενες ημέρες.





ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΔΕΜΕΡΤΖΗ

# Στην παγίδα της υπογονιμότητας

**Η** συρρίκνωση του πληθυσμού της Ελλάδας δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Επιστημονικά έχει επισημανθεί και έχει σχολιαστεί στη δημόσια σφαίρα ήδη από τη δεκαετία του '80. Εκτός από μια ανάκαμψη στα μέσα της δεκαετίας του 2000, η τάση είναι σταθερά πτωτική όσον αφορά το σύνολο, με κατά τόπους διακυμάνσεις. Αυτό σημαίνει ότι η πληθυσμιακή μείωση - πρωτίστως λόγω υπογονιμότητας - προϋπήρχε της δημοσιονομικής και οικονομικής κρίσης του 2010. Είναι λάθος να νομίζουμε ότι είναι αποκλειστικά οικονομικοί οι παράγοντες που οδηγούν μια γυναίκα ή έναν άνδρα στην τεκνοποίηση ή στην ατεκνία. Η περιβάλλουσα κουλτούρα, οι αξίες, τα οικογενειακά πρότυπα και βεβαίως η ύπαρξη και αποτελεσματικότητα υποστηρικτικών κοινωνικών δομών και η συνακόλουθη εφαρμογή δημοσίων πολιτικών συμβάλλουν εξίσου στη μείωση ή την αύξηση της γονιμότητας σε μια χώρα.

Στην Ελλάδα της τριτοκοσμικής ευμάρειας του '90 και της δεκαετίας του 2000, με δεδομένη την αύξηση της μέσης ηλικίας του πληθυσμού λόγω της περιτολής της θνησιμότητας, υπήρξε δυσαρμονία στους ανωτέρω παράγοντες με αποτέλεσμα τη μείωση των δεικτών μέσω των οποίων προσδιορίζεται σε ενεστώτα χρόνο αλλά και διαχρονικά η γονιμότητα. Η είσοδος περισσότερων μορφωμένων γυναικών στην αγορά εργασίας και η μετατόπιση του χρόνου ή η αναβολή απόκτησης παιδιών, η διάδοση μετανεωτερικών αξιών όπως π.χ. η αυτοπραγμάτωση, αλλαγές στη δομή και το μέγεθος της οικογένειας (μονογενεϊκές, συγκατοικίσιες κ.λπ.), η απουσία μακροπρόθεσμης και στοχοθετημένης δημόσιας οικογενειακής πολιτικής, μη φιλική προς την ανατροφή μικρών παιδιών αγορά εργασίας, η ρευστότητα των κοινωνικών ταυτοτήτων και ο σύστοιχος μετασχηματισμός των κύκλων ζωής (π.χ. παρατεταμένη εφηβεία) συναποτέλεσαν το περιβάλλον εκείνο που αποθάρρυνε τους νέους ανθρώπους στην Ελλάδα να αποκτήσουν οικογένεια και να αναλάβουν γονεϊκούς ρόλους.

**Σ**ήμερα πλέον η Ελλάδα έχει πέσει στην παγίδα της υπογονιμότητας με 1,38 παιδιά να αντιστοιχεί σε κάθε γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας. Με την αναλογία αυτή είναι βέβαιο πως σε μερικές δεκαετίες ο πληθυσμός της χώρας θα έχει μειωθεί κατά πολλές εκατοντάδες χιλιάδες. Ελάχιστες είναι οι χώρες εκείνες στις οποίες παρατηρείται παρόμοια κατάσταση, μεταξύ αυτών η Γερμανία και η Ιαπωνία. Ειδικό μάλιστα επισημαίνουν ότι η κατάσταση αυτή ουσιαστικά δεν μπορεί να ανατραπεί και ότι η σοβαρότητα της είναι μεγαλύτερη από εκείνη της οικονομικής και μεταναστευτικής κρίσης.

Κατά καιρούς το θέμα έρχεται στο φως της δημοσιότητας, από την οποία όμως γρήγορα απομακρύνεται χωρίς στο μεταξύ να κινητοποιούνται οι αρμόδιοι φορείς λήψης αποφάσεων και χάραξης οικογενειακής πολιτικής. Η πλέον συννησιμένη αντίδραση είναι η κορηγόηση επιδομάτων. Κατά τα άλλα, νοθρότητα και άρνηση. Το ότι το εν λόγω ζήτημα δεν έχει αναγορευτεί σε κοινωνικό πρόβλημα δεν έχει να κάνει με τη σοβαρότητα του, αλλά με τη φέρουσα ικανότητα της δημόσιας σφαίρας εντός της οποίας η αναβάθμιση ενός θέματος και η μετατροπή

του σε κοινωνικό πρόβλημα που αξιώνει ανακατανομή πόρων συνοδεύεται από την υποβάθμιση ενός άλλου. Μερικά θέματα προβάλλονται, φθίνουν και επανέρχονται αργότερα στο προσκήνιο. Ελάχιστα όμως είναι εκείνα που τελικά διατηρούν αμείωτο το ενδιαφέρον του κοινού για πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα. Και σίγουρα σε αυτά δεν περιλαμβάνεται το δημογραφικό.

Η αναγόρευση του δημογραφικού σε κοινωνικό πρόβλημα δεν είναι μια ουδέτερη και τεχνοκρατικού τύπου διαδικασία. Εξαρτάται από τον συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ πολιτικών ελίτ, κοινωνικών εταίρων και μερίδων του εκλογικού σώματος, καθώς τα απαιτούμενα μέτρα

*Σήμερα πλέον στην Ελλάδα αντιστοιχεί 1,38 παιδιά σε κάθε γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας. Με την αναλογία αυτή είναι βέβαιο πως σε μερικές δεκαετίες ο πληθυσμός της χώρας θα έχει μειωθεί κατά πολλές εκατοντάδες χιλιάδες. Ειδικό επισημαίνουν ότι η κατάσταση αυτή ουσιαστικά δεν μπορεί να ανατραπεί και ότι η σοβαρότητα της είναι μεγαλύτερη από εκείνη της οικονομικής και μεταναστευτικής κρίσης*

μακροχρόνιας πολιτικής (α) θα επιδράσουν στους όρους νομιμοποίησης του πολιτικού συστήματος, (β) θα στερπίσουν ενδεχομένως προνόμια από οργανωμένα συμφέροντα (π.χ. Ένωση Πολυτέκνων) προς όφελος λιγότερο ισχυρών ομάδων. Το σίγουρο είναι πως η αντιμετώπιση του δημογραφικού δεν πρέπει να γίνει υπό το κράτος πηλικού πανικού, να χαρακτηριστεί δηλαδή ως εθνική απειλή.

**Η** διαχειρίσιμη ως κοινωνικού προβλήματος που απαιτεί δέσμευση, επαγγελματισμό και πρόγραμμα που ξεπερνά τον εκάστοτε εκλογικό κύκλο θεωρώ πως είναι το αρμόζον. Εδώ θα κριθεί και ο ανοικτός χαρακτήρας της δημοκρατίας μας, καθώς αργά ή γρήγορα η πολιτεία θα πρέπει να αποφασίσει για την ισοτιμία ένταξη προσφύγων και μεταναστών και την απονομή σε αυτούς της ιδιότητας του πολίτη. Αυτό φυσικά δεν θα λύσει από μόνο του το μεταναστευτικό. Θα είναι όμως ένα μέρος της λύσης για την οποία πρέπει να υπάρξει λειτουργικός συνδυασμός διαφορετικών δράσεων τομεακών πολιτικών: οικονομική, οικογενειακή, δημοσιονομική, αγοράς εργασίας, υγείας πρόνοιας, κ.λπ. Τα μέτρα που θα εφαρμοστούν πρέπει να είναι χρονοπρογραμματισμένα, ιεραρχημένα και κοστολογημένα σε μεγάλο βάθος χρόνου. Και βέβαια να προβλέπονται διαδικασίες αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των εν λόγω πολιτικών υπό την αιγίδα συντονιστικού οργάνου ώστε να αποφευχθούν οι επικαλύψεις αρμοδιοτήτων. Προς τούτο, το ΕΚΚΕ έχει προτείνει την ίδρυση ανεξάρτητου Γραφείου Δημογραφικής Πολιτικής στη Βουλή. Ένα τέτοιο όργανο δεν θα επηρεάζεται από τις διακυμάνσεις των κομματικών συσχετισμών και τις ανάγκες της συγκυρίας.

Ο Νίκος Δεμερτζής είναι καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας και Εκπαιδευτικής του Πανεπιστημίου Αθηνών και πρόεδρος του ΕΚΚΕ



SPDC/NIKOS DEMEPTZIS



**Η ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ**

**ΙΟΒΕ: Κάθε χρονιά οι μαθητές στα σχολεία όσο πάνε και θα λιγοστεύουν**

**Τ**εκτονικές επιπτώσεις στην εκπαίδευση θα έχει η οικονομική κρίση στην επόμενη δεκαετία. Όπως αναφέρει η σχετική μελέτη που έκανε το Ίδρυμα Βιομηχανικών και Οικονομικών Μελετών (ΙΟΒΕ), η μείωση του μαθητικού πληθυσμού που έχει ήδη σημειωθεί οφείλεται, από τη μια πλευρά, στη φυγή από τη χώρα χιλιάδων αλλοδαπών μαθητών μετά την έναρξη της κρίσης. Από την άλλη πλευρά, όμως, η μείωση των γεννήσεων κατά σχεδόν 30% (από 118 χιλ. το 2008 σε 88,5 χιλ. το 2017) έχει ήδη καταγραφεί στο νηπιαγωγείο και στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Κατ' επέκταση, αν δεν γίνουν ριζικές αλλαγές τα επόμενα χρόνια, αναμένεται να οδηγήσει σε μεγάλη συρρίκνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς κάθε νέα χρονιά θα εισέρχεται στην εκπαίδευση μικρότερος αριθμός μαθητών από όσους ολοκληρώνουν και αποχωρούν. Όπως υποστηρίζει η σχετική πρόσφατη μελέτη του ΙΟΒΕ, «οι μεταβολές αυτές στον μαθητικό πληθυσμό αποτελούν έμμεσες και βαθύτερες επιπτώσεις της κρίσης στην εκπαίδευση, καθώς συνδέονται με τη μεγάλη μείωση της απασχόλησης που σημειώθηκε, τη διάρκεια της ύφεσης της οικονομίας και της καθυστέρησης της ανάκαμψης της απασχόλησης, τις επιπτώσεις στον οικογενειακό προγραμματισμό λόγω της αβεβαιότητας και της έλλειψης οικονομικής εμπιστοσύνης που επιβίβη, καθώς και την εξωτερική μετανάστευση αλλοδαπών και Ελλήνων σε αναπαραγωγική ηλικία».

**ΣΟΚ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ.** Την ίδια στιγμή, η μελέτη του Ίδρυματος έδειξε ότι ενώ ο αριθμός των εκπαιδευτικών μέσα την έναρξη της κρίσης μειώθηκε κατά 15,6% (από 180 χιλ. σε 152 χιλ., δηλ. 28 χιλ. λιγότεροι), η αναλογία μαθητών - εκπαιδευτικών στην Πρωτοβάθμια (νηπιαγωγείο και δημοτικό) και Δευτεροβάθμια (γυμνάσιο, λύκειο, επαγγελματική εκπαίδευση) παραμένει στην Ελλάδα διαχρονικά μικρότερη από τις άλλες χώρες της Ευρώπης και του ΟΟΣΑ.

Οι διαφορές αυτές δεν οφείλονται στη γεωμορφολογία της χώρας, καθώς ακόμα και στις κεντρικές περιφέρειες της χώρας (την Αττική, την Κεντρική Μακεδονία κ.λπ.), όπου συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, έχουμε περισσότερους εκπαιδευτικούς ανά μαθητή από τις άλλες χώρες. Οι αναλογίες εκπαιδευτικών - μαθητών καθορίζονται πρωτίστως από α) τον αριθμό των μαθητών και των εκπαιδευτικών β) τον τρόπο διαχείρισης και αξιοποίησης του εκπαιδευτικού προσωπικού (ωράρια εργασίας και διδασκαλίας), γ) τον τρόπο διαχείρισης και αξιοποίησης του λοιπού δι-οικητικού και βοηθητικού προσωπικού των σχολικών μονάδων, δ) τη διάρθρωση και διαχείριση του δικτύου σχολικών υποδομών (μέγεθος σχολικών μονάδων και σχολικών τάξεων) και ε) του προγράμματος λειτουργίας των σχολείων. Όπως εξηγεί η μελέτη, «οι ελλείψεις και τα κενά εκπαιδευτικών που παρουσιάζονται κάθε χρόνο στα ελληνικά σχολεία οφείλονται περισσότερο σε διαχειριστικές αδυναμίες της κεντρικής διοίκησης, στην αξιοποίηση και διαχείριση του προσωπικού της εκπαίδευσης, του δικτύου σχολικών υποδομών και του σχολικού προγράμματος».

Επομένως, τονίζει η μελέτη του ΙΟΒΕ, η ελληνική εκπαίδευση αντιμετωπίζει διπλή πρόκληση. Από τη μια, να συγκλίνει τη λειτουργία της με τις άλλες χώρες, βελτιώνοντας και τη ποιότητά της και, από την άλλη, να αντιμετωπίσει το επερχόμενο σοκ της συρρίκνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος τα προσεχή χρόνια.



ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

**Μπροστά στην πρόκληση για ριζικές γεωπολιτικές αναθεωρήσεις**

**Σ**υμπληρώνονται δύο αιώνες από την αρχή της διαδικασίας η οποία οδήγησε στη δημιουργία και τη μορφοποίηση του ελληνικού κράτους. Οι πρόγονοι όσων συνθέσαν το ελληνικό έθνος ήταν διασκορπισμένοι σε έναν ευρύτατο χώρο, από τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική ως τη Ρωσία και τη Δυτική Ευρώπη. Η κύρια συγκέντρωση αυτού του Υγ πληθυσμού εντοπιζόταν γύρω από την Ανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα. Στο μελλοντικό ελληνικό έδαφος το οποίο, με εξαίρεση τα Δωδεκάνησα, σταθεροποιήθηκε έναν αιώνα κατόπιν, κατοικούσαν σημαντικοί πληθυσμοί, οι απόγονοι των οποίων δεν κατατάσσονται σήμερα στο ελληνικό έθνος: ούτε ζουν στην ελληνική επικράτεια. Η τέραστια αυτή ανακατάταξη της γεωγραφίας του πληθυσμού, η μετάβαση από την αρχική κατάσταση της πολιτισμικής ανάμειξης στον μεταπολεμικά ομοιογενή ελληνικό πληθυσμό, κόστισε πολύ ακριβά σε αίμα και πόνο, σε όσους έφυγαν και σε όσους πήθαν. Η μορφή την οποία έλαβε η σχέση κράτους, εδάφους και πληθυσμού έμοιαζε οριστική όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στη μελλοντική Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι παλιές γεωπολιτικές περιπέτειες φαινομενικά ανήκαν στο παρελθόν καθώς η Ευρώπη και το ΝΑΤΟ εγγυήθηκαν την ασφάλεια των συνόρων.

Η επαπειλούμενη ανατροπή του *status quo* έφθασε από αλλού: από τον ξεχασμένο παράγοντα της δημογραφίας. Σήμερα ανακαλύπτουμε έκπληκτοι τα όσα είχαν επισιομάνει, εδώ και δεκαετίες, επιστήμονες και πολιτικοί, όπως ο Νικόλαος Πολύζος και ο Εμμανουήλ Δρεττάκης. Ο ελληνικός πληθυσμός μειώθηκε και γερνά, με όλες τις συνέπειες της εξέλιξης αυτής στην οικονομία, στην κοινωνία και στο συναγόμενο πνεύμα συντηρητισμού. Το ελληνικό έθνος φαίνεται καταδικασμένο σε συρρίκνωση και παρακμή. Το εσωτερικό αδυνάτισμα, υλικό και πνευματικό, θα προκαλέσει, αργά ή γρήγορα, εδαφικές αμφισβητήσεις από τα δύο γειτνιάζοντα δυναμικά δημογραφικά σύνολα, το τουρκικό και το αλβανικό.

Η απαισιόδοξη αυτή εικόνα στηρίζεται σε μια θεώρηση η οποία αντανάκλα την εθνική εμπειρία των δύο τελευταίων αιώνων: το έδαφος αποτελεί, αν όχι το αποκλειστικό, πάντως το κυρίαρχο πλαίσιο για κάθε οικονομική, κοινωνική και γεωπολιτική ανάλυση. Αντιμετωπίζουμε το εθνικό σύνολο ως το περιεχόμενο ενός περιέχοντος. Όμως, οι παγκόσμιες συνθήκες οι οποίες καθόρισαν τη θεώρηση αυτή αλλάζουν άρδην. Η παγκοσμιοποίηση, η τεχνολογική επανάσταση, η ευρωπαϊκή οικοδόμηση και οι ευρύτερες δημογραφικές εξελίξεις μετασχηματίζουν τους όρους του γεωπολιτικού παιχνιδιού. Οι αλλαγές ενδέχεται να επιδεινώσουν την πρόγνωση της εθνικής παρακμής: ταυτοχρόνως, δημιουργούν δυνατότητες να αναστραφεί η πορεία.

**Τ**ο ελληνικό έδαφος θα καταστεί πεδίο δημογραφικών ανακατατάξεων, όχι μόνον εξαιτίας της αρνητικής διαφοράς ανάμεσα στις γεννήσεις και στους θανάτους, αλλά και λόγω ισχυρών μεταναστευτικών ροών. Η φυγή των νέων προς τη Δυτική Ευρώπη θα ενταθεί, όσο και αν αντιδρούμε στο *brain drain*. Η δημογραφία πολλών χωρών, όπως της Γερμανίας, πάσχει σοβαρά. Υπάρχει έντονη ζήτηση για «φιλίους» μετανάστες. Ικανοί επαγγελματίες, ενσωματώσιμοι

πολιτισμικά, συνεργάσιμοι πολιτικά, οι Έλληνες είναι ιδανικοί απάντηση στο δημογραφικό πρόβλημα χωρών οι οποίες απειλούνται από τις πολιτισμικές εντάσεις ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή.

Η έξοδος αυτή θα εξισορροπηθεί ποσοτικά από τη μαζική είσοδο μεταναστών από τη Βόρεια Αφρική και άλλες γειτονικές περιοχές, καθώς και από την εγκατάσταση ευπρόρων ευρωπαϊκών συνταξιούχων. Επιστρέφουμε, επομένως, *mutatis mutandis*, στην προγενέστερη κατάσταση: μια αύξουσα, δυναμική και ποιοτικά αξιόλογη ελληνική διασπορά και ένας ολοένα και περισσότερο ετερογενής πολιτισμικά πληθυσμός στο ελληνικό έδαφος. Το νεωτερικό ιδανικό, η σύμπτωση κράτους, εδάφους και έθνους, το οποίο υιοθέτησαν πρώτοι οι Έλληνες πριν διαδοθεί σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αρχίζει να διαρρηγνύεται.

Η ανατροπή αυτή θα θέσει τον Ελληνισμό μπροστά σε νέα διακυβήματα. Θα χρειαστεί να απαλλαγεί από την κυριαρχία του συγκεντρωτικού εδαφοκεντρικού προτύπου: να ανανεώσει τις δικτυωτές του παραδόσεις: να επανα-ανακαλύψει τη λειτουργία της ελληνικής παιδείας, ώστε να ελληνοποιηθούν τα νέα πληθυσμιακά ρεύματα. Μια τέτοια θεώρηση, χωρίς να αμφισβητεί τα δημογραφικά δεδομένα, ανατρέπει το πλαίσιο των υπολογισμών. Δεν μετρά τον πληθυσμό σε ένα γεωμετρικά προσδιορισμένο σύνολο, το έδαφος, προβάλλοντας τον στο μέλλον. Υπολογίζει τον πληθυσμό ως ένα δίκτυο, συναποτελούμενο από το εθνικό έδαφος και τις διασπορικές κοινότητες. Ο υπολογισμός αυτός καθίσταται δυναμικός, δηλαδή περιλαμβάνει ως δυναμεία μέλη και τους υπό ελληνοποίηση μετανάστες. Στοιχείο προσδιορισμού του πληθυσμού δεν είναι πλέον η ύλη, δηλαδή το κράτος και το έδαφος: αλλά το πνεύμα, δηλαδή η παιδεία και η ταυτότητα. Στην κυρίαρχη υλιστική πνευματική παράδοση, η αισιόδοξη αυτή ανάλυση φαίνεται εξωπραγματική. Όμως, δύο αιώνες πριν, η απτή οντότητα του ελληνικού κράτους προέκυψε από την κινητοποίηση συγκροτημένων δικτύων, χάρη σε πνευματικούς δεσμούς.

**Ε**άν ο Ελληνισμός επιτύχει τον πνευματικό γεωπολιτικό του μετασχηματισμό, η δημογραφία του θα ανανεώνεται συνεχώς και η παγκόσμια επιρροή του θα ενισχύεται. Θα μπορεί, επομένως, να υπερασπιστείται, ενδεχομένως και να διευρύνει, τον εδαφικό του χώρο. Αν ο Ελληνισμός αντιβράσει φοβικά, θα επιβεβαιωθούν όλες οι δημογραφικές ανησυχίες.

Η Ελλάδα δεν είναι η μοναδική χώρα η οποία αντιμετωπίζει την πρόκληση για ριζικές γεωπολιτικές αναθεωρήσεις. Όλοι οι λαοί θα χρειαστούν τη μεταβαση σε μια λιγότερο εδαφική και περισσότερο δικτυωτή πραγματικότητα. Ο Ελληνισμός, όμως, διαθέτει ιστορικά εφόδια, αφαντί, τα οποία στοιχειοθετούν την ελπίδα να προσαρμοστεί περισσότερο αποτελεσματικά από όσο άλλα πολιτισμικά και πολιτικά σύνολα.

Τα αρνητικά δημογραφικά δεδομένα ίσως είναι το έναυσμα για να ανοικτεί ο εθνικός διάλογος σχετικά με τις μεγάλες γεωπολιτικές αναθεωρήσεις. Στη διακοσμοετή επέτειο από την Ελληνική Επανάσταση η εθνική μας ταυτότητα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί, ώστε να μας ικανώσει στις νέες συνθήκες.

Ο Γιώργος Πρεβελάκης είναι καθηγητής στη Σορβόννη (Paris 1) και συγγραφέας του Βιβλίου «Ποιο είμαστε; Γεωπολιτικά της ελληνικής ταυτότητας» (εκδόσεις Κέκρυμα)